

AZ OSZTRÁK ÁLTALÁNOSAN KÉPZŐ ISKOLÁK TANTERVEINEK MŰFAJI SAJÁTÓSÁGAI

Az összehasonlító pedagógiai vizsgálatok minden országban szerves részét alkotják azoknak az elméleti alapozó munkálatoknak, amelyek az adott ország közoktatásügyének fejlesztését szolgálják. E terület fontosságát jelzi például, hogy az UNESCO és más nemzetközi szervezetek (mint pl. az OECD) hathatósan támogatják az összehasonlító pedagógiai vizsgálatokat. A szocialista országok neveléstudományi együttműködésében is növekvő szerepet kap az összehasonlító pedagógia. Az egyik jelenlegi nagy vállalkozás 24 ország közoktatásügyének elemzése. Az ebbe a keretbe illeszkedő hazai munkálatok az *ELTE BTK Neveléstudományi Tanszékének*, speciálisan az osztrák közoktatásügy elemzése az *OPKM* irányításával folynak. Ugyanakkor kiterjedt tantervelméleti összehasonlító vizsgálatokat végez az *OPI Tantervelméleti Osztálya*.

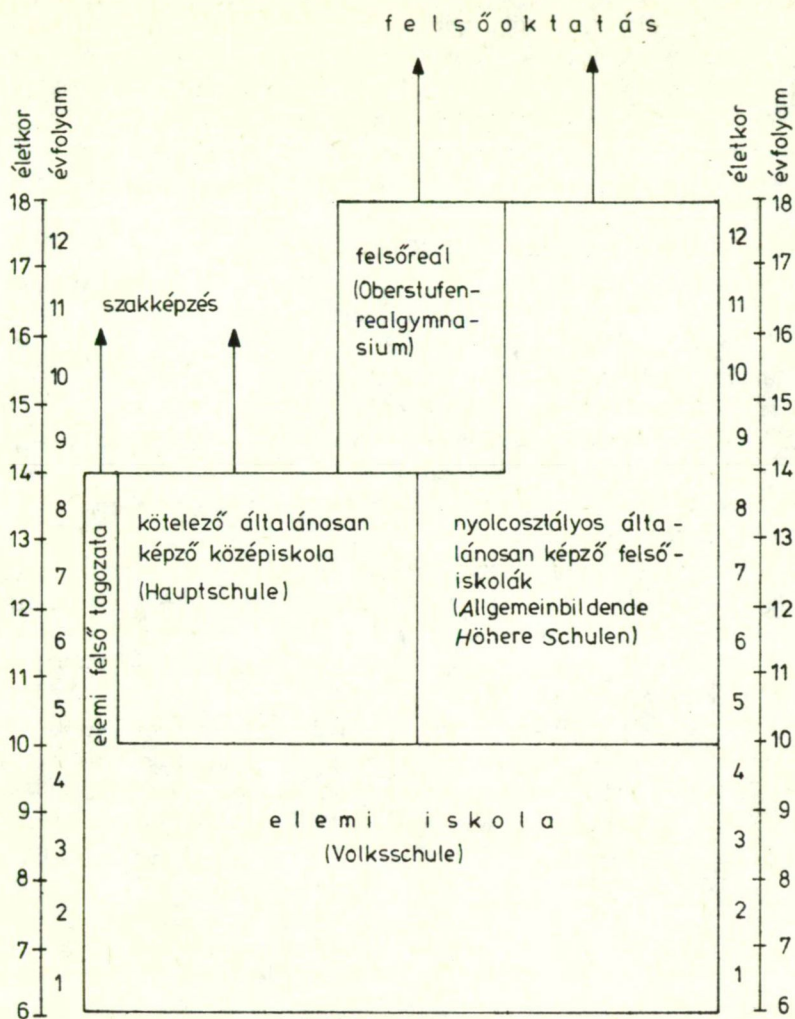
Ez a tájékoztató a fentebbi keretben folyó munkálatok egyik részeredménye. Célja, hogy az osztrák általánosan képző iskolák (elsősorban az általánosan képző felsőiskolák – *Allgemeinbildende Höhere Schulen*, az ún. *AHS* – iskolák) tanterveiről *mint műfajról* adjon ismertetést a tantervelmélet iránt érdeklődőknek. Az *AHS*-tantervek – egyébként több szempontból is tanulságos – tartalmi elemzésére más tájékoztató vállalkozik.

1. Az osztrák általánosan képző iskolák rendszere

Az általánosan képző iskolák közé az elemi, a kötelező (általánosan képző) középiskola és a felsőiskolák (*AHS* – iskolák) tartoznak. Ezekről az *ábra* ad áttekintést.

Az osztrák általánosan képző iskolák rendszerének szembeszökő sajátossága a nagymértékű belső differenciáltság. Tulajdonképpen csak az elemi iskola tekinthető országos méretben egységesnek (annak ellenére, hogy óraterve keretjellegű). A közoktatás egésze szempontjából azonban az elemi iskolának csak az alsó tagozatát lehet figyelembe venni, mivel a megfelelő korosztályú teljes tanulói populációnak csupán néhány tized százaléka jár az elemi felső tagozatába (közlekedésileg nehezen megközelíthető, szórt, hegyi településeken, ahol nincsen lehetőség a kötelező középiskola létrehozására).

A kötelező iskolázás 5–8. évében már három, tagozatnak tekinthető ágon tanulhatnak tovább a gyermekek: a kötelező középiskolán belül két (normál és emeltszintű) tagozaton, illetve a nyolcosztályos általánosan képző felsőiskolák alsó tagozatain. Az általánosan képző felsőiskolák között pedig a középfokú iskoláknak, elsősorban a gimnáziumnak szinte minden olyan változata fellelhető, ami megtalálható volt az osztrák–magyar

monarchia országaiban és tartományaiban. A demokratikus erők hatására egységesítési törekvések figyelhetők meg. Ezek között az 5–8. tanévet átfogó fokozatra vonatkozó egységesítési törekvések öltötték eddig leghatározottabb képet. Megnyilvánul ez rendelkezésekben és kísérletekben is. A rendelkezések közül az a legfontosabb, hogy ugyanabban az iskolakörzetben *vagy* a kötelező középiskola emelt szintű tagozata *vagy* valamelyik nyolcosztályos általánosan képző felsőiskola (AHS) alsó tagozata működhessen (mindkettő egyidejűleg nem működhet). Ez a rendelkezés tulajdonképpen azt fejezi ki, hogy a szóban forgó két iskolázási ágat egyenértékűnek tekinti a közoktatásügy. Az egységesítésre irányuló kísérletek közül pedig az integrált általánosan képző iskola (integrált

Gesamtschule) kísérlet tekinthető a legjelentősebbnek.¹ Ennek az integrálási kísérletnek és az országos tantervek alakulásának elemzése alapján a tartalmi egységesítés trendjében egyfajta *AHS*-effektus figyelhető meg: a kötelező középiskola emeltszintű tagozatának óraterve és tananyaga az *AHS* – iskolák alsó tagozataihoz közelít, és lényegében ugyanaz állapítható meg az integrált általánosan képző iskolai kísérletből is. Így végeredményben az 5–8. tanévre (a 10–13 éves gyermekek iskolázására vonatkozóan) dominánsnak lehet tekinteni az *AHS* alsó tagozatát.

Az általánosan képző felsőiskolák (*AHS*) belső differenciáltsága a következő.²

a) Gimnázium (Gymnasium); nyolcosztályos iskola, egységes alsó tagozattal, a felső tagozaton (V–VIII. osztály) a következő differenciáltsággal:

aa) humán (humanistisches Gymnasium).

ab) modern nyelvi (neusprachliches Gymnasium),

ac) reál (realistisches Gymnasium) ágazattal.

b) Reálgimnázium (Realgymnasium); nyolcosztályos, egységes alsó tagozattal, a felső tagozaton (V–VIII. osztály) a következő differenciáltsággal:

ba) természettudományi (naturwissenschaftliches Realgymnasium), ábrázoló geometriával vagy anélkül.

bb) matematikai (mathematisches Realgymnasium).

c) Leányok gazdasági reálgimnáziuma (wirtschaftskundliches Realgymnasium für Mädchen); nyolcosztályos, egységes alsó és felső tagozattal.

d) Felsőreál (Oberstufenrealgymnasium); csak felső tagozata van (V–VIII. osztály), belső differenciáltsága:

da) hangszeres zenei (Oberstufenrealgymnasium mit Instrumentalmusik),

db) ábrázoló geometriai (Oberstufenrealgymnasium mit Darstellender Geometrie),

dc) természettudományi (Oberstufenrealgymnasium mit ergänzendem Unterricht in Biologie und Umweltkunde sowie Physik und Chemie).

A meglehetősen sokoldalú belső, tartalmi differenciáltság ellenére az *AHS* tantervei műfajilag egységesek.

¹ Vö.: Integrierte Gesamtschule, Versuchsbericht, Schuljahr 1977/78 und 1978/79. Stadtschulrat für Wien. (OPKM)

² A Schulorganisationsgesetz (v.ö. 6. jegyzet) 36. §-a csak a következő formákat különbözteti meg: a, ezen belül aa, ab, ac; b, ezen belül ba és bb; továbbá c és d. Az óratervek azonban már megkülönböztetnek a ba-n belül ábrázoló geometriai és anélküli, illetve a d-n belül da, db, dc változatokat. A SchOg (v.ö. 6. jegyzet) 37. §-a rendelkezik még *bővített gimnáziumról*, ill. *reálgimnáziumról* (Aufbaugymnasium und Aufbaurealgymnasium; elsősorban az elemi iskola 8. osztályából továbbtanulni szándékozó tanulók számára; csak felső tagozata van, ennek elejére szükség szerint be lehet illeszteni egy tanéves felzárkóztató ciklust, és ekkor ötévéssé, V–IX. osztályossá válik az iskola), *dolgozók gimnáziumáról* és *reálgimnáziumáról* (Gymnasium, ill. Realgymnasium für Berufstätige), *zenei és sport AHS-iskolákról* (allgemeinbildende höhere Schulen unter besonderer Berücksichtigung der musischen oder der sportlichen Ausbildung) és a *testi fogyatékosok AHS-iskoláiról* (allgemeinbildende höhere Schulen für Körperbehinderte). (Forrás: Lehrpläne der allgemeinbildenden höheren Schulen. 3. Band. Österreichischer Bundesverlag, Wien, 1979, 15–31. oldalak, ill. A5–A6 oldalak. BME TPI)

2. A tanterv mint nevelési-oktatási dokumentum

Az osztrák közoktatásügy hivatalos szervei alapvető dokumentumnak tekintik a tantervet. Kiderül ez például F. Sinowatz kultuszminiszternek³ az AHS tanterveihez írt előszavából is. „A tantervek az iskoláinkban folyó munka legfontosabb alapjaihoz és célkitűzéseikhez tartoznak. Tartalmazzák mind az általános feladatmegjelöléseket, mind az egyes tantárgyak konkrét oktatási céljait. Követelményein keresztül vonatkozik mind az egyéni nevelőmunkára, mint a közös nevelési érdekekre. Ezért a tantervek értelemszerűen nem csupán a pedagógiai, szakmai és szakmódszertani elképzelések és fejlődés kifejezői, hanem egyúttal a legszorosabb kapcsolatban vannak a gazdasági, társadalmi és kulturális életünk folyamataival.

A tantervekről, a tantervi célkitűzésekről és követelményekről folytatott viták, amelyekre visszatekinthetünk és amelyek a jövőben is folytatódnak valamint a tantervek további fejlesztésével kapcsolatos kritikai eszmecserek teljes joggal tekinthetők közügynek. Akár a tananyag zsúfoltságáról, akár a tananyag törzs- és peremterületeinek jobb tagolásáról vagy a „hagyományos” és az „új” tananyagrészek közötti feszültségről legyen szó – a tantervi kérdések mindig aktuális jelentőségűek, sőt kihatásaikban igen gyakran személyi aktualitással is rendelkeznek”.⁴

A tantervek pedagógiai bevezetője még határozottabban húzza alá a tanterveknek mint dokumentumoknak a jelentőségét. „A tanterveknek különös jelentőségük van az iskolában folyó átfogó és mindennapi képző és nevelőmunka számára; a tantervek azok az előírások, amelyek az osztrák iskolák megfelelő formái számára kötelezően előírják a kötelező, alternatív és nem kötelező tantárgyak terjedelmét, képzési és oktatási feladatait, tananyagát, feldolgozásának didaktikai alapelveit, de mindemellett általános képzési célokat, oktatási elveket és általános didaktikai alapelveket is tartalmaznak.

Egyúttal a tantervek azok a dokumentumok, amelyek biztosítják az Osztrák Köztársaság egész területén az egyes iskolák megfelelő formáiban folyó munka alapvető összehasonlíthatóságát (amennyiben nyilvános vagy nyilvános jogú iskolákról van szó), és így módon biztosítják a tanulók és az iskolát végzettek által szerzett bizonyítványok és jogosítványok egyenértékűségét. Másrészt a tartalmi és metodikai-didaktikai szabad mozgásterek nyújtásával (lásd általános didaktikai alapelvek) lehetővé teszik az oktatás kívánatos flexibilitását és individualizálását. És végül a tantervek arra törekednek, hogy ösztönözzenek az egyes tantárgyak határain túlnyúló alapvetések, kapcsolatok, kitekintések, belátások, összekötő területek kimunkálására illetve megismertetésére.

Továbbá az iskolai oktatási törvény alapján a tantervek jelentik azt az alapot is, amelyre a teljesítménymegállapítást és – értékelést valamint az érettségi vizsgát érintő határozatok vonatkoznak; a tantervi feladatok végrehajtását támasztják alá az iskolai foglalkozások; a tankönyvek és más taneszközök a tantervhez való igazodásuk szerint nyernek elfogadást.

³ Bundesminister für Unterricht und Kunst – oktatási és művészeti szövetségi miniszter.

⁴ Uo. 5.

A felsőiskolai tanárok egyetemen és művészeti főiskolán folyó képzése is a mindenkor érvényben levő tanterv kívánalmainak figyelembe vételével folyik”.⁵

A tantervek jogi alapján és erejét két szövetségi törvény, az iskolaszervezeti (*SchOG*) és az iskolai oktatási törvény (*SchUG*) biztosítja.⁶

A tantervi, ill. tantervmódosítási javaslatokat az Oktatási és Művészeti Szövetségi Minisztérium⁷ által megbízott munkaközösségek készítik elő. Ezekben a megfelelő iskola-típus kiváló tanárai és igazgatói, tartományi iskolai felügyelők, illetve a szóban forgó tantárgy szakfelügyelői valamint a Minisztérium pedagógusai vesznek részt. Sok esetben, különösen a szabad tantárgyak, a nem kötelező gyakorlatok, a felzárkóztató oktatás és az *AHS* speciális formái⁸ esetében, iskolai kísérletek szolgálnak alapul a tantervek kidolgozásához, illetve módosításához. Ugyancsak iskolai kísérletek alapján született meg az *AHS*-iskolákban 1976-ban életbe léptetett (és jelenlegi) biológiai és környezetismereti tanterv, valamint az 1978-ban bevezetett matematika tanterv.

A tantervi, ill. tantervmódosítási tervezet szövegét a *BMUK* önti végleges formába, majd a miniszter jóváhagyásával vitára bocsátja. A vitába több hivatalt, hatóságot, érdekképviselőt, területi testületeket, szövetségeket és grémiumokat vonnak be mint pl. szövetségi kancellária, szövetségi minisztériumok, a tartományi kormányok hivatalai, vallási társulatok, kamarák, felsőoktatási intézmények rektori konferenciái, szociális társ-képviselők, tartományi iskolai tanácsok, szakszervezetek, tanári szövetségek, személyzeti képviselők, szülői szervezetek, Szövetségi Ifjúsági Kör, tanulói tanácsok, A Szövetségi Tudományos és Kutatási Minisztériumnak⁹ „társkompetenciája” van minden olyan iskola tantervét illetően, amelyek a felsőoktatáshoz vezet (tehát az *AHS*-iskolák esetében is). A beérkezett vélemények figyelembevételével készül el a tantervi rendelkezés végleges szövege a miniszter számára. Miután a miniszter aláírta, a Szövetségi Törvény-Közlönyben (*BGBI*)⁶ hozzák nyilvánosságra. Innen átveszi a Miniszteri Rendelet Közlönye (*MVB*)⁶. „Ily módon a tantervi rendelkezések az érdekelt személyek, helyek és csoportok nagyon széles körű egyetértésén alapulnak . . .”¹⁰

⁵ Uo. 9. A tanárképzésre vonatkozóan pedig v.ö. *Bundesgesetz über geisteswissenschaftliche und naturwissenschaftliche Studienrichtungen*, Bundesgesetzblatt Nr. 326/1971, 10. § 1. c. A felsőoktatásban való továbbtanulásra vonatkozóan pedig v.ö. *Studieninformation A 3. Immatrikulation und Inskription an den Universitäten*, a Bundesministerium für Unterricht und Kunst és a Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung kiadványa, Wien, 1980 – *OPKM*.

⁶ Az iskolaszervezeti törvény – *Schulorganisationgesetz*, hivatkozásokban *SchOG* rövidítéssel – azonos az 1972. VII. 25-i szövetségi törvénnyel (Bundesgesetz vom 25.7.1962) illetve annak módosításaival (Novellen). Ezek a Szövetségi Törvény-Közlönyben (Bundesgesetzblatt, hivatkozásokban *BGBI*) jelennek meg. Innen veszi át a Miniszteri Rendelet Közlönye (*Ministerialverordnungsblatt*, hivatkozásokban *Min. Vdg. Bl.*, újabban *MVB*). A tantervekre vonatkozóan jelenleg az 1975. IV. 25-i változat (5. *SchOG*-Novelle, *BGBI* Nr. 323/1975) van érvényben. Ennek 6. §-a rendelkezik a tantervekről – Az iskolai oktatási törvény – *Schulunterrichtsgesetz*, hivatkozásokban *SchUG* – szintén szövetségi szintű törvény, az *SCHOG* alá tartozó iskolákban folyó nevelés és oktatás rendjére vonatkozó szabályzatokat tartalmazza. Ennek 17. §-a foglalkozik a tantervekkel (Bundesgesetz vom 6.2.1974, *BGBI* Nr. 139/1974, illetve ennek 1977-i kiegészítése: Novellen, *BGBI* Nr. 231/1977).

⁷ Bundesministerium für Unterricht und Kunst, Hivatkozásokban *BMUK*.

⁸ A 2. jegyzetben felsorolt gimnáziumok és más *AHS*-iskolák.

⁹ Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung.

¹⁰ *Lehrpläne der allgemeinbildenden höheren Schulen*. 3.Bd. Österreichischer Bundesverlag, Wien, 1979, Anhang A10.

Az iskolaszervezeti törvény (*SchOG*⁶) 6. §-a rendelkezik arról, hogy mit kell tartalmazniuk a tanterveknek. Eszerint a tanterveknek tartalmazniuk kell

a) az általános képzési (nevelési) célokat, az egyes tantárgyak képzési és oktatási feladatait, valamint a didaktikai alapelveket;

b) a tananyag elosztását tanévekre bontva;

c) az óratervet.

3. Az általánosan képző felsőiskolák tantervei

3.1. A tantervek szerkezete

Az AHS tantervei négy kötetben jelennek meg: 1. *társadalomismereti, ideológiai, politikai nevelés* (vallásstan, történelem és társadalmi ismeretek, földrajz és gazdaságtan, lélektan, neveléstan, filozófia, honismeret, jogi ismeretek, politikai képzés), 2. *nyelvi, kommunikációs nevelés* (nyelvek, irodalom, színjátszás, szónoklattan, tömegkommunikációs ismeretek), 3. *matematikai, természettudományi, technikai nevelés* (matematikai, geometriai rajz, ábrázoló geometria, biológia és környezetismeret, kémia, fizika, táplálkozás-tan és háztartás, elektronikus adatfeldolgozás, sakk), 4. *művészeti, testi nevelés, munkaoztatás* (zenei nevelés, hangszeres zene, képzőművészeti nevelés, munkaoztatás, testnevelés, gyorsírás, gépírás, énekkar, zenélés).

Mindegyik kötet a miniszter előszavával kezdődik. A további fejezetek: *bevezetés* (a tantervekre vonatkozó általános útmutatások, beleértve a használatára vonatkozókat is), *általános rész* (óratervek, általános képzési cél, általános didaktikai alapelvek), *kötelező tantárgyak, szabad tantárgyak, nem kötelező gyakorlatok, felzárkóztató oktatás, függelék*.

3.2. A tantárgyak kategóriái

Az iskolaszervezeti törvény (*SchOG*⁶) a következő kategóriákba sorolja a tantárgyakat.¹¹

a) *Kötelező tantárgyak* (Pflichtgegenstände). Ezek minden tanuló számára kötelezőek, kivéve, ha felmentést kapott a tanuló, a vallásoktatás esetében, ha a vallásoktatási törvény (Religiensunterrichtsgesetz) rendelkezései értelmében kiiratták e tantárgy alól.

b) *Alternatív kötelező tantárgyak* (alternative Pflichtgegenstände). Ezek választhatók, mégpedig egyet választhat közülük a tanuló, és az így választott tantárgy kötelező tantárgy értékű.

c) *Felzárkóztató foglalkozások* (Förderunterricht). Látogatásuk nem kötelező, nem osztályozzák az itt elért tanulói eredményt. Olyan tanulók számára szervezik, akiknek szükségük van rájuk az a) és a b) pontban felsorolt tantárgyakban való megfelelő előmenetelhez.

¹¹ A *SchOG* 8. §-a alapján. (Uo. A4.)

d) *Szabad tantárgyak* (Freigestände) és *nem kötelező gyakorlatok* (unverbindliche Übungen). Olyan tantárgyak, ill. foglalkozások, amelyekre jelentkezni lehet a tanév elején, de a jelentkeztettek számára nem kezelik kötelező tantárgyakként. Ennyiben különböznek a b) alattiaktól.

Az *AHS* tantervei a fentebbi kategóriáknak megfelelően külön-külön tüntetik fel az óraterveket, a képzési és oktatási feladatokat, a tananyagot, valamint a tantárgy tanításának didaktikai alapelveit.

3.3. Általános rész

Az *óratervek*. Alsó tagozatra és felső tagozatra különböztetve tüntetik fel a heti és a tagozatra érvényes óraszámot, a nálunk is szokásos táblázatos elrendezésben. Mind az alsó mind a felső tagozat esetében négy táblázatban vannak csoportosítva a tantárgyak: kötelező tantárgyak, szabad tantárgyak, nem kötelező gyakorlatok, felzárkóztató foglalkozások. Emellett mindegyik tantárgynál feltüntetik az óratervek azt is, hogy melyik kötelező óraszám kategóriába tartozik a szóban forgó tantárgy.¹² Bár a tartalmi elemzéshez tartozik, tájékoztatóként megjegyezzük, hogy a heti kötelező óraszám az alsó tagozaton 30–33, a felső tagozaton 33–36 óra.

Általános nevelési és képzési cél (allgemeines Bildungsziel)¹³. A fejezet első része az osztrák iskolák általános nevelési célját ismerteti. Minden osztrák iskolának az a célja, hogy „járuljon hozzá az ifjúság adottságainak az erkölcsi, a vallási, a szociális értékek, valamint az igaz, a jó és a szép értékek irányában való fejlesztéséhez a tanulók fejlettségi szintjének és a képzési iránynak megfelelő oktatás által. Fel kell ruháznia a fiatalságot az élet és a jövő hivatás által igényelt ismeretekkel és képességekkel, valamint az önképzés képességével. A fiatalokat a társadalom, valamint a demokratikus és államszövetségi Osztrák Köztársaság egészséges, dolgozó, kötelességtudó és felelősségteljes tagjaivá, illetve állampolgáraivá kell nevelni. Ki kell fejleszteni bennük az önálló ítélőképességet, a szociális gondolkodásmódot, nyitottnak kell lenniük mások politikai és világnézeti felfogása iránt, képessé kell tenni őket arra, hogy részt vegyenek Ausztria, Európa és a világ gazdasági és kulturális életében, és hogy együttműködjenek az emberiségnek a szabadság és a béke biztosítására irányuló feladatai megoldásában”.¹⁴

Az általános nevelési cél után az *AHS* speciális képzési (és nevelési) céljai következnek: általános képzettség nyújtása és felkészítés a felsőfokú továbbtanulásra (Hochschulreife). Bár szintén a tartalmi elemzéshez tartozik, megjegyezzük, hogy az általános műveltség (Allgemeinbildung) értelmében is megjelenik egy fontos nevelési szempont, hogy ui. „a keresztény-nyugati kultúra kialakulásával és jelenlegi formájával szembesülve” kell álta-

¹² Az állami iskolák tanárainak kötelező óraszámait szövetségi törvény szabályozza. Ez 6 kategóriát (Lehrverpflichtungsgruppe) különböztet meg. (V.ö. BGBl. Nr. 244/1965 Anlagen.)

¹³ A *Bildung* szó használata nem teljesen következetes az osztrák tantervekben. Előfordul például „Bildungs- und Erziehungsarbeit” viszonylatban, amikor a mi terminológiánkban nyilvánvalóan *képzés-ként* értelmezhető. Ugyanakkor az Allgemeine Bildungsziel fejezetben felsorolt célok jelentős része (és pedig a fejezet elején kiemelték) a mi fogalmaink szerint nevelési célok. A tantárgyak tanterveit bevezető Bildungs- und Lehraufgabe c. fejezetek pedig túlnyomórészt képzési célokat, de részben, ill. esetenként nevelésieket is tartalmaznak.

lános műveltségre szert tennie a tanulónak.¹⁴ A célul kitűzött általános műveltség jellemzőinek vázolója után az *AHS* típusainak sajátos céljait olvashatjuk. Ezek között következeten ismétlődik az európai kultúrára való vonatkoztatás. Például „*A természet-tudományi reálgimnázium* (Naturwissenschaftliches Realgymnasium – V. L.) az európai kultúra kifejlődéséhez való matematikai-természettudományi hozzájárulás elmélyült megértéséhez vezet”¹⁵

A fejezet tehát az általánosból a speciális felé haladó, részben deduktív logikájú célrendszer tartalmaz.

Általános didaktikai alapelvek (allgemeine didaktische Grundsätze). Tantervelméleti szempontból igen fontos fejezet; jelzi ezt a 12 oldalnyi terjedelme is. Ez a fejezet tulajdonképpen felvilágosítást ad a tantervi koncepción túl az oktatás egészének felfogásáról is. A fejezet bevezető részből és 8 pontból áll. A következők a főbb gondolatkörei (eredeti sorrendben).

A *bevezető résznek* három gondolatköre van. Az alsó tagozat, ezen belül kiemelten az I–II. osztály sajátos rendeltetésének ismertetésével kezdődik (átmenet a tantárgyrendszerű oktatásba, a különböző elemi iskolákból jött tanulók felfejlesztése a szükséges indulási szintre stb.). Majd az alsó tagozat általános nevelési-képzési célját olvashatjuk (készítse fel a tanulókat a felső tagozaton vagy a szakképzésben való továbbtanulásra). A felső tagozat rendeltetése a következő gondolatkör (átfogó és mély általános műveltség nyújtása, felkészítés a felsőfokú továbbtanulásra). Majd a tanterv és a tanári szabadság értelmezése zárja a bevezető részt. Eszerint a tanterv alapvetően a kötelező tananyagot jelöli ki, és megfelelő helyeken „allenfalls” – *esetleg* címen választható témákat ajánl a tanárnak. „Az egyes tanévek tananyagának elrendezése, csoportosítása, hangsúlyozása, beleértve a szükséges példák kiválasztását, a tanár felelősségteljes döntésére van bízva. A tantervben megadott sorrend csupán ajánlás, kivéve ott, ahol a belső tartalmi összefüggésekből szükségszerűen következik. A tananyag kiválasztásában a szaktudományi logika szerinti felépítés mellett figyelembe kell venni a példaszzerű feldolgozás lehetőségét és szükségszerűségét.”¹⁶ A példaszzerű feldolgozás (exemplarische Behandlung, exemplarisches Lernen, exemplarischer Unterricht) elvére való utalás egyébként végigvonul az egész tanterven. Így ezt az elvet az egyik legfontosabb didaktikai alapelvnek tekinthetjük az *AHS*-iskolák egészére vonatkozóan. További útmutatás még, hogy az „esetleg” címszó alatti (a mi terminológiánk szerint: a kiegészítő) tananyagot akkor szabad feldolgozni, „ha kedvezők a feltételek az osztályban, és mindenekelőtt ha biztosíték van arra, hogy alaposan és eredményesen fel lehet dolgozni a kötelező tananyagot”.¹⁶

E bevezető rész utáni nyolc pont tulajdonképpen nyolc didaktikai alapelv, amelyet a nevelő-oktatómunka egészére értelmez a tanterv.

1. *A módszerek kiválasztása és alkalmazása.* Deklarálja a tanár módszertani (felelősségteljes) szabadságát. Szempontokat ad a módszerek kiválasztásához (életközelség, szemléletesség, az önálló tanulói cselekvés biztosítása, eredményesség, a tananyagnak való megfelelés). Felhívja a tanár figyelmét „a modern pszichológia” eredményeinek alkalmazá-

¹⁴ Lehrpläne der allgemeinbildenden höheren Schulen. 3. Bd. Österreichischer Bundesverlag, Wien, 1979, 32.

¹⁵ Uo. 34.

¹⁶ Uo. 35.

sára. Végül: „Az oktatásban az ismeret és a tudás nyújtásával és gyakorlásával egyenértékűen fontos az egyes tanuló nevelése a közösségben”.¹⁷

2. *Oktatási elvek* (Unterrichtsprinzipien). Tulajdonképpen azoknak az átfogó nevelési, képzési, oktatási célkitűzéseknek a felsorolása, amelyek esetében csak súlypontként lehet megjelölni egy-egy tantárgyat. Például: „Egészségnevelés, súlyponttal a biológián és a testnevelésen; . . . olvasási nevelés, súlypont az anyanyelven; . . . politikai képzés (az állampolgári nevelést is beleértve), súlypont a történelem és társadalmi ismeretek, valamint a gazdaságtan tantárgyon; . . . közlekedési nevelés iskolafokozatonként változó súlyponti tantárggyal; . . .”¹⁸ Az összesen tíz „oktatási elv” az *AHS*-tantervek későbbi tartalmi elemzése szempontjából alapvetően fontos fejezet, mivel ezekből az elvekből deklaráltan is kiderül, hogy milyen koncentrációs súlypontokat követnek az *AHS*-iskolákban. Több olyan is van közöttük, ami nálunk kevésbé ismert, vagy nem kap különösebb hangsúlyt.

3. *Az oktatás és a nevelés életközelsége*. A mindennapi élethez való kapcsolódást hangsúlyozza ez a pont. A kérdéskörben kiemelt helyet kapott az állampolgári nevelés.

4. *Szemléletesség*. A szemléletesség elvével kapcsolatosan nálunk is ismert és elfogadott útmutatások.

5. *Az életkorhoz való igazodás*. Az egyik legterjedelmesebben kidolgozott elv. Külön foglalkozik az I–II. osztály problémáival (a különböző elemikből beiskolázott tanulók osztályközösséggé formálása, a tantárgyrendszerű oktatás belépése stb.), a III–IV. osztály sajátosságaival (t. k. a kilépés, illetve az átmenet más iskolába) és a pubertás-korral (V–VI. osztály).

6. *A tanulók önállósága*. Az önálló munkában való fokozatos fejlesztés szempontjait foglalja össze.

7. *A képzés koncentrációja*. A tantárgyak közti koncentráció főbb elveivel foglalkozik.

8. *Az oktatási eredmény biztosítása*. Az oktatás eredményességének (ezen belül elsősorban a szilárd tudás nyújtásának) feltételeivel foglalkozik ez a pont.

A szóban forgó, Általános didaktikai alapelvek c. fejezetben külön rész foglalkozik a felsőreállal (Kiegészítés a felsőreál számára címen). Szinte az egész kiegészítés az V. osztály problematikáját taglalja, mégpedig két vonatkozásban: a „normál” V. osztály (ha csak négyéves felsőreálról van szó), illetve felzárkóztató osztályt (Übergangsstufe)¹⁹ alkotó V. osztály esetére vonatkozóan.

3.4. *A tananyag*

A tananyag leírása a tantárgyak kategóriáinak sorrendjében található: kötelező tantárgyak, szabad tantárgyak, nem kötelező gyakorlatok, felzárkóztató oktatás (Förderunterricht).

Mindegyik kategóriában és mindegyik tantárgynál ugyanazt a logikát követi a tanterv. Címző szerint: Képzési és oktatási feladatok, Tananyag, Didaktikai alapelvek.

A tantárgyakon belül a tagolás alsó és felső tagozat, illetve *AHS*-típusok szerinti.

Tantárgykategóriák szerint a kötelező tantárgyak Tananyag fejezete a legbővebb, leg részletesebb, majd a további kategóriákban fokozatosan tömörödik. Így például a felzár-

¹⁷ Uo. 36. A tanterv szövege a „Wissen und Können” megjelölést használja.

¹⁸ Uo. 35–36.

¹⁹ A *SCHOG* értelmében szervezhető felzárkóztató ciklusról van szó. Vö.: 2. jegyzet.

kóztató oktatás matematika és ábrázoló geometria tantárgyának leírása (Képzési és oktatási feladatok, Tananyag, Didaktikai alapelvek) már mindössze csak egy oldal.

A továbbiak a *kötelező tantárgyakra* vonatkoznak.

Képzési és oktatási feladatok (Bildungs- und Lehraufgaben). Tantárgyanként 5–10 soros összefoglalás. Lényegében a mi tanterveink Cél és feladatok c. fejezeteinek felelnek meg.

Tananyag (Lehrstoff). A tananyag leírásának részletessége és mélysége is ugyanolyan mint a magyar tantervekben. Lényeges eltérés, hogy az osztrák tantervekben nincsen következetesen végigvitt súlyozás (kötelező és megengedett v. ajánlott tananyag szerinti megkülönböztetés). Csak egyes tantárgyagnál található ajánlott kiegészítő tananyag. Ez rendszerint legfeljebb 3–4 átfogó téma. Ezeket „esetleg” (allenfalls) címszóval jelöli meg a tanterv.

A fentebbi struktúrától eltér a gimnázium és a reálgimnázium III–IV. osztálya számára közösen előírt tananyagé. Három, párhuzamosan futó oszlopba rendezve adja meg a tanterv a megvizsgálandó konkrét kémiai anyagokat („Az oktatómunka kiindulásául szolgáló tipikus objektumok” címen), a tárgyalandó gyakorlati alkalmazásokat („Alkalmazási területek”) és az elsajátítandó ismereteket („Általános ismeretek”). Például²⁰

tipikus objektumok	alkalmazási területek	általános felismerések
kőolaj (kitermelés és feldolgozás)	gázok és cseppfolyósított gázok, üzem- és tüzelőanyagok; benzin, petróleum, fűtőolaj, szilárd termékek; szigetelés és útfedés anyaga, padlóviasz	szerves kötések felépítési elve (molekulamodellek) frakcionált lepárlás

Ez az elrendezés azért figyelemre méltó, mert az ún. példaszzerű oktatás (Exemplarunterricht) általános elvébe jól beleilleszthető, tradicionális (de ettől még nem feltétlenül korszerűtlen) kémiaoktatás keretein belül kísérli meg *együttesen* megadni a szaktudományi tartalmat, az alkalmazási területeket és az alapvető követelményeket. Így a maga egészében (és keretei között) konkrétabb eligazítást ad a tanár számára mint a többi tananyagleírás. A mi számunkra pedig azért tanulságos, mert a jelenlegi tanterveinkben a külön fejezetbe tagolt Tananyag és Követelmények nem élnek igazán együtt. Ebből a szempontból jobbnak tűnik a fentebbi osztrák struktúra.

3.5. Függelék

Az osztrák tantervkötetek nálunk nem szokásos függelék tartalmaznak. A függelék az adott iskolatípusra (példul a mi esetünkben az AHS-iskolákra) vonatkozó törvények, miniszteriális rendelkezések legfontosabb paragrafusait és cikkelyeit ismerteti. Fejezetei a következők.

²⁰ *Lehrpläne* der allgemeinbildenden höheren Schulen. Chemie. Österreichischer Bundesverlag, Wien, 1979, 5.

Jogi alapok. Az iskolaszervezeti törvényből (*SchOG*⁶) a következők: 2. § Az osztrák iskola feladatai, 3. § Az osztrák iskolák tagozódása, 6. § Tantervek, 8. § Fogalom meghatározások, 34. § Az *AHS-iskolák feladatai*, 35. § Az *AHS-iskolák rendszere*, 36. § Az *AHS-iskolák formái*, 37. § Az *AHS-iskolák különleges formái*, 38. § Bentlakásos iskolák, 39. § Az *AHS-iskolák tantervei*; és még néhány kiegészítő megjegyzés. Az iskolai oktatási törvényből (*SchUG*⁶) a 17. § Az oktatómunka. A vallásoktatási törvényből a 2. § (vallásoktatási jog, állami felügyeleti jog, rendelkezések a tantervről és az oktatásról)²¹.

A függelék második fejezete a tantervkészítés mechanizmusát ismerteti röviden, majd az *AHS* különleges formáira vonatkozó *SchOG*-előírások következnek, tömörítve.

A függelék végén a tantervi rendelkezések időrendi táblázata található (Konkordanz-tabelle der Lehrplanverordnungen). Dátum szerinti sorrendben tünteti fel a tantervi rendelkezéseket (az *AHS-iskolák* esetében 1966-tól), mellettük a másik két oszlopban a Szövetségi Törvények Közlönye (*BGBI*) és a Miniszteri Rendeletek Közlönye (*MVB1*) megfelelő számának megadásával, amelyben megtalálható a rendelkezés.

4. Záró megjegyzések

Bármely ország tanterveinek elemzésében minden bizonnyal abból kell kiindulnunk, hogy a tantervek mindenütt saját célra irányulnak: az adott ország társadalmának gazdasági alapjával, ideológiai, politikai felépítményével adekvát embereszmény irányában való nevelésre. Ennek a nevelőmunkának egyik alapvető eszköze, szabályozója a tanterv.

Az osztrák tanterv – ebben a perspektívában – kettős funkciót lát el: olyan dokumentum, amely az oktatómunka tartalmi és alapvető módszertani szabályozásán keresztül egyúttal az iskolában folyó nevelőmunkának is alapvető dokumentuma. Műfajilag a mi régebbi, tartalom-központú *tanterveink* és a jelenlegi *nevelés-oktatási terveink* között van, de távol esik a tanítási-tanulási folyamat egészét átfogó, szabályozó curriculumtól.

Ennek a „közbenső” megoldásnak az értékéről természetesen csak az iskolai gyakorlatban való hatékonysága alapján lehetne véleményt mondani. Ennek megítélésére nem volt mód. Így csak elgondolkodni lehet róla, a gyakorló tanár szemszögéből nézve, és figyelembe véve a valós iskolai helyzetet, mindennapi gyakorlatot.

A helyszínen vagy kollégáktól vagy publikációkból szerzett információk szerint más országban is az az általánosabb, hogy a gyakorló pedagógusok a tantervekből inkább csak a saját szaktárgyaikra vonatkozó fejezeteket olvassák rendszeresen. Így az osztrák tantervekben a tantárgyi fejezeteknek (az alapvetően tartalom-központú tantervekhez viszonyítva) színvonalasabb nevelési átítottsága minden bizonnyal javítja a gyakorlati nevelőmunkát is.

Ugyanakkor azonban nyilvánvaló, hogy az osztrák tanterv csupán egy tanterv. Ezért bármennyire is figyelemre méltóak, elgondolkodtatóak legyenek is egyes műfaji sajátosságai, *önmagukban* ezek még nem perdöntőek. Reális súlyukat inkább úgy lehetne kifejezni, hogy feltétlenül fontos és értékes részei egy átfogó tantervelméleti összehasonlító vizsgálatnak.

²¹ Religionsunterrichtsgesetz. 1949. július 13-án hozott szövetségi törvény (BGBI Nr. 190/1949). Fontosabb kiegészítései (Novellen): BGBI. Nr. 185/1957; 243/1962; 324/1975.